

ЛИТЕРАТУРЕН ТРУЖЕНИК

(Проф. Стойко Божков на 75 години)

ВАСИЛ КОЛЕВСКИ

Има литератори, които не могат да живеят, без да вдигат шум около себе си, около своето име, които си въобразяват, че светът се върти около тях. Но има и труженици на перото, които предпочитат да останат в сянка, които по-скоро подпомагат дейността на другите, отколкото да дадат простор за изява на своите възможности, литератори-организатори, без които е невъзможна успешната работа на цели колективи. Такъв литератор е проф. Стойко Божков, който през декември 1988 г. навърши 75 години.

Проф. Божков е роден на 27 декември 1913 г. в село Свежен, Пловдивско. Средното си образование завършва в Пловдив и в Асеновград — в така наречената „Червена“ гимназия, славеща се със своите борчески традиции. През 1940 г. той завършва славянска филология в Софийския университет „Климент Охридски“. Като мнозина свои колеги, и той по време на следването отделя по-голяма част от времето си не за лекции, а за обществена работа и за насъщия хляб — членува в БОНС, председател е на Дружеството на студентите-слависти и пр. Оттогава датира и първите му прояви на литературното поприще — сътрудничи на вестниците „Академик“ и „Култура“, на списанията „Българска мисъл“, „Трезвост и култура“ и др., включен е в редакционния състав на „Вестник на жената“ (1942) — едно от малкото издания, които в ония трудни години са трибуна на прогресивната мисъл, на страниците на които намират място произведения на наши прогресивни писатели, творби от съветската литература, статии за тях. В тази насока е и литературната дейност на Стойко Божков от онова време. Той пише рецензии за произведения на Г. Караславов, Л. Стоянов, Хр. Радевски, Мл. Исаев, М. Грубешлиева, Бленика.

След 9 септември 1944 г. Божков се посвещава изцяло на литературна дейност. Известно време той работи в „Служба по печата“ на тогавашното Военно министерство, а след това в Института за български език на БАН. Дълго време той е научен секретар на Българската академия на науките, член на Градския комитет на БКП и др. Но от 1948 г. и досега неговата дейност е свързана преди всичко с Института за литература на БАН, чийто директор е бил в продължение на десет години. През този период именно до голяма степен в института се замислят и реализират едни от най-значителните научно-изследователски прояви, които създават авторитет на института у нас и в чужбина — четиритомната „История на българската литература“, тритомният „Речник на българската литература“, двата тома „Очерци по историята на българската литература след 9 септември 1944 г.“ и др. Изграждането и укрепването на научния колектив на института, обсъждането и издаването на научни трудове, на „Известия“ на института, организирането на научни сесии, симпозиуми, международни конференции, чествувания и пр. — всичко това отнема изключително много време и сили, но проф. Божков го върши с желание и вяща, със съзнанието, че изпълнява своя дълг на учен и общественик, на комунист. Създаването на спокойна творческа атмосфера в института, която да поз-

воли преодоляването на буржоазните идеологически влияния и методология от миналото, както и на догматизма и сектантството в областта на литературознанието, привличане на млади, талантиви литературоведи в института, при това на хора с твърде различни творчески индивидуалности, вкусове и пристрастия, даване възможности на отделните сътрудници на института да реализират своите възможности — ето накъде са насочени главните усилия на проф. Божков като директор на Института за литература при БАН.

Същевременно той участва непосредствено с научни изследвания в редица области. В съавторство с Цветан Минков пише учебник по българска литература за първи курс на учителските институти (1953), заедно със З. Генадиева издават първи том от „Речник на езика на Христо Ботев“, изследва творчеството, пише статии и студии за такива видни наши писатели като Г. П. Стаматов, Христо Смирненски, за писатели от периода на Възраждането — Д. Чинтулов, П. Р. Славейков, Г. С. Раковски, Л. Каравелов, Хр. Ботев. През 1969 г. издава кратък очерк-история „Българската академия на науките“.

В своите научни изследвания проф. Божков акцентува върху процесите, които се извършват в литературата под влияние на революционните борби на народа, на вътрешното движение на явленията в самия литературен живот, на прехода от един художествен метод към друг и пр. Приносен характер имат неговите проучвания на творчеството на писателите-критически реалисти. Известно е, че за един доста дълъг период от време както преди, така и след 9 септември 1944 г., тези писатели до голяма степен се откъсваха от революционно-демократичното направление на българската литература от Възраждането и от по-ново време, противопоставяха се на пролетарската и антифашистка литература. По такъв начин тяхното творчество обективно се подценяваше, изолираше от обективния национален литературен процес. Проф. Божков е един от тези, които спомогнаха за преодоляване на това погрешно схващане, доказаха връзката на писателите-критически реалисти както с творците от предишните поколения, така и с писателите от пролетарското и антифашистко направление.

„Още със своето зараждане — пише Божков — новата българска литература по силата на историческите условия става водеща форма на общественото съзнание. Нейните образи са пряк израз на активното участие на писателите в обществената борба. При Христо Ботев даже се стига до пълно сливане на личността на твореца с художествените олицетворения. А така е още при Паисий, при Софроний Врачански, Г. С. Раковски, Н. Бозвели, П. Р. Славейков, Л. Каравелов и др. Това голямо революционно издигане на литературата от времето на национално-освободителната борба хронологически е много близко до следосвобожденската демократическа литература и до появата на пролетарската литература, до разцвета на критико-реалистическото направление и на социалистическо-реалистическата литература. Традициите на Възраждането почти едновременно въздействуват и върху Ив. Вазов, Ст. Михайловски, Т. Влайков, А. Константинов и върху Д. Благоев, Д. Полянов, Г. Кирков. Цялата демократична литература е особено активна, в нея личи голямото чувство за отговорност на твореца за народната съдба. Затова писателите непрекъснато изследват, търсят, ровят се в съвременността, за да дадат отговор на нейните проблеми. Тези обстоятелства са пречка в българската литература да намерят широк простор декадентските идеи за отчуждение, песимизъм, бягство от живота. Даже писатели, които се провъзгласяват за привърженици на модернизма, са обществено активни.“ Тази връзка, това единство на литературния процес в България на базата на обществено значими идеали, на служене чрез словото на народа е налице дори тогава, когато отделни творци демонстративно искат да се обособят от минали или нови направления и идеи в литературата, какъвто е случаят например с Г. П. Стаматов.

Специални изследвания проф. Божков посвещава на Октомврийската социалистическа революция и на породената от нея съветска литература, на тяхното благотворно влияние у нас. На тези проблеми са посветени и научни конференции от национален и международен мащаб с участие на видни съветски литературоведи, в резултат на които излизат ценни научни трудове. От тая гледна точка трябва да се преценява и тритом-

никът „Съветската литература в България 1918—1944“, който Божков подготвя и издава заедно със Стоян Стойменов и Христо Дудевски. Материалите от този тритомник са истинска енциклопедия на българо-съветските литературни взаимоотношения през посочения период, документ за гражданската смелост и доблест на българските писатели и читатели, които виждат в творбите на съветските писатели истински учебник на живота и правят всичко за тяхното превеждане, разпространяване и пропагандиране в България.

„Художественият процес — заявява проф. Божков, — колкото и да се определя от националното своеобразие и от личността на твореца, винаги има една страна, която е обръната към завоеванията на другите литератури и писатели. А при нашата литература историческата съдба на българския народ е сложила своеобразен отпечатък. Вече от десет века продължават нейните контакти с руската литература. Тези контакти постоянно изискват нови осветления от позициите на всяка нова епоха и от гледна точка на развитието на литературната наука.“ На този фон авторът разглежда и влиянието на Октомври и на съветската литература в България, като изтъква два основни момента — общо обществено-политическо, идеологическо и естетическо въздействие и влияние и конкретно, чисто литературно, художествено отражение на революцията и на съветската литература у българските творци: „В нашата литература — пише той — широко е възприето правилното схващане, че влиянието на Октомврийската революция върху българската литература трябва да се дири на широк план — в историческите условия и промените в самата действителност, в истинското разтърсване на народното съзнание, в засилването на духа на неговите борби у нас, в целия оня процес, който, благодарение на пробива в империалистическата система, направен от Октомврийската революция, стимулира у нас движението на народните маси и ги насочва по пътя на борбата. Чрез революционизирането на народните маси се създават условия и за прогресивното развитие на българската литература. Върху тази теоретическа основа се разглежда патосът на Октомври в целия литературен процес.“

Същевременно Божков подчертава: „Но пламъците на Октомври хвърлят непосредствени отблясъци в българската литература. Ние не сме съгласни с мнението, че не може да се говори за непосредствено отражение или влияние на Октомврийската революция върху българската литература. Ние често се питаме какво би бил Смирненски без неговата октомврийска поезия. Тя е гребенът на най-високото му поетическо вдъхновение. И тя не би могла да бъде това, ако в нея и тематично, и идейно, и художествено не се вплиташе красотата и величието на борбата на руските работници и селяни за осъществяване идеите на Октомври, ако в нея не звучеше непосредствено опиянението от величието на преките извършители на революцията.“

Не можем да не се съгласим с тези основни положения на автора. Нещо повече: те имат отношение не само към произведенията, свързани пряко, тематично с Октомври, но по същество към цялата наша нова литература, която не може да бъде разбрана и обяснена без патоса на Октомври.